

Juurelan Reijon muistelmat kirjassa 'Kuhmolaisen evakon kylmä tie'

Reijo Mikkonen

s.22.12.1928 Rastin Kankivaara – k.12.8.1996 Juurela

Uudet 'isännät' tunkevat päälle rajan takaa

Reijo Mikkonen oli yhdentoista vuoden ikäinen, kun hän muiden Kankivaaran siviileiden tapaan joutui jättämään kotinsa uusien isäntien pakkautuessa rajan takaa päälle. Aateveljet Josef ja Aadolf kun olivat sopineet, että Suomi kuuluisi venäläisten nautintoalueeseen. Sen kun vain meni ja otti.

Vuoden 1939 kesä jäi muistoihin oikein viljavana, hyvänä ja lämpimänä. Ylensä 1930-luku oli ollut vaurastumisen aikaa. Rastin kylällä raha liikkui, muistettakoon vaikka sekin, että Osuuspankin edeltäjänä toiminut osuuskassa toimi Kankivaaran suuressa pirtissä aina Talvisodan syntymiseen saakka. Itse kullakin oli hyvinvointia: taloja vuorailtiin ja maalailtiin. Paikkoja kohenneltiin kaikin puolin. Näin varsinkin vuosikymmeneen lopulla, olihan edessä vuoden 1940 Olympialaiset, jolloin Suomen haluttiin esiintyvän parhaimmillaan

Muutoinkin Rastin kylä oli edistyksellinen ja maanpuolustustahto kylällä suuri. Kotilan Otto Piiraisen johdolla suojeluskuntalaiset harjoittelit harva se sunnuntai. Kankivaaran lisäksi samalla vaaralla olivat Vierolan, Vainion ja Kulmalan talot. Talvisodan alkaessa Mikkosten perheessä oli isän ja äidin lisäksi neljä poikaa ja kolme tyttöä, sekä mummo Anna Kaisa ja setä Ville samassa kattilakunnassa.

Eino Mikkonen vie evakkokäskyn lähitaloihin

Reijo ei muista, mistä heille saatiin käsky evakkoon lähdöstä. Hänen isänsä Eino Mikkonen kuitenkin lähti viemään sanaa eteenpäin lähitaloihin. Sitä Reijo on myöhemmin puntaroinut, mistä isä olisi saanut tämän tehtävän. 28. tai 29. päivänä marraskuuta lasten tullessa koulusta olivat asuinrakennukset täynnä sotilaita. Sen aikaisella aseistuksella oli varustauduttu ilmapuolustukseen. Tuulimyllyn luona ja ympäri kenttiä oli pikakivääreitä. Aamulla 30.11. olivat pirtit yön aikana tyhjentyneet sotilaista. Sota oli alkanut.

Niihin aikoihin radiota ei ollut kuin Kulmalan pojilla ja koululla. Opettaja Lyyli Piirainen oli kuullut joukkoja tulleen rajan yli. Näin saatiin vaarallakin tietää tilanteesta.

Puolen yön aikaan tuli kankivaaralaisillekin lähtö evakkoon — ensin Uuteen Rastiin. Paikalla oli jo muitakin kyläläisiä ja lisää tuli jatkuvasti. Siinä odoteltiin kuljetusta eteenpäin, vanhempi väki totisena ja jotkut naiset itkienkin. Lapset eivät osanneet surra. He ottivat tästäkin tilanteesta irti sen ilon, minkä yhdessäolo antoi.

Tavaraa mukana ei ollut kuin mitä käsissä kulki. Ville-setä kyyditsi Kankivaaran asukkaat hevosella evakkotien ensimmäisen osuuden. Reijon isälle evakkokäskyn välittäminen tiesi kiirettä. Yötä myöten hän oli hiihtänyt Leppirinteelle ja Petäjälammille viemään viestiä nopeasta lähdöstä. Eläimet jäivät vielä Kankivaaralle pääosan väestä lähtiessä. Ne oli myöhemmin kuljetettu pois Ville-sedän ja kylään jääneiden naisten toimesta.

Matka jatkuu Sotkamon nimismiehen autossa

Montakaan tuntia Rastilla ei tarvinnut odottaa. Isä oli saanut hommatuksi pikkuauton, jolla perhe pääsi Sotkamoon. Yksi Kankivaaran pojista, Ranti nimeltään, on kertonut, että kyseinen auto olisi ollut Sotkamon nimismiehen yksityiskäytössä.

Sinä yönä satoi lunta ja sotilaita tuli matkallaan Sotkamosta Kuhmoon vastaan tien täydeltä. Tervasalmen luona evakkoja kyydissä ollut pikkuauto oli joutunut ojaan, mutta sotilaat nostivat sen täysineen tielle takaisin. Matkustajakoti Tikkasen vintillä oltiin yötä. Paikalla oli muitakin rastinkyläläisiä.

Sotkamossa Mikkoset eivät Reijon muistaman mukaan viipyneet pitkään. Yötä vasten noustiin junaan, joka kolkutteli lialmeen. Siellä evakkoon matkaaville tarjottiin kenttäkeittiöstä hernerokkaa. Vaunut olivat hirmuisen täynnä. Seinustoja kiersivät ritsit ja alhaalla olijat taisivat saada korvilleen kaiken, mitä ylhäältä päästeltiin.

Matka tuntui pitkältä. Mummut jo arvelivat, että sitä mahetaan olla vaikka kuinka kaukana, jopa Ruotsissa asti. Vaikka aseman seinässä luki Pyhäjärvi, niin tarkasti ottaen ei vielääkään tiedetty missä oltiin. Jossain Suomessa kuitenkin.

Äiti ottaa komennon

Reijon isä oli hälytysvaiheessa jäänyt Kuhmoon avuksi kotiseutujensa puolustamisessa. Perheen johto siirtyi äidille, joka nyt yhdessä mummon kanssa toimi joukkonsa vanhimpana. Lopullinen määränpää oli jo aikaisemmin mainittu Pyhäjärvi ja siellä Pietikäisten hallitsema Pellikan talo. Talossa asui muitakin sukuja, mm. Rauhat. Pyhäjärven asemalla oli jo joku auto vastassa ja niiden lavalla matkattiin suojeluskuntatalolle. Sisälle tulivat jakajat ja muuan isäntä otti Mikkoset hevosensa rekeen. Isäntäväelleen Reijo antoi tunnustuksen vielä vuosikymmenien jälkeenkin: "Meillä oli hirveän hyvä evakkotalo". Pyhäjärvellä oli muitakin Rastilta evakkoon lähteneitä, mutta eivät kaikki. Osa meni Haapajärvelle ja Nivalaan.

Siinä talossa asuttiin se talvi. Talon eväissä oltiin aluksi, mutta kevätpuolella muututtiin omiin ruokiin. Tähän tarkoitukseen saatiin ilmeisesti jonkinlaista päivärahaa myös rintamalla olleen isän vuoksi. Mistään välttämättömästä ei ollut puutetta. Tarvikkeet käytiin ostamassa kirkonkylältä, minne matka ei ollut kahtakaan kilometriä

Pyhäjärven kirkossa silloin ja nyt

Evakkoaikanaan Reijo muistaa käyneensä sunnuntaisin Pyhäjärven kirkossa. Yli viisikymmentä vuotta myöhemmin yhdessä kirkkokuoron kanssa tehty retki Pyhäjärvelle palautti mieliin muistot aikojen takaa.

Väkevimmän on mieleen jäänyt päivä silloin Suomen kohtalon talvelta, kun kirkkoon kannettiin rintamalla kaatuneet sankarivainajat siunattavaksi kotiseutunsa kirkkomaahan.

Nykyisin Pellikassa ei enää asu samaa sukua kuin Talvisodan päivinä. Talo on myyty Karjalasta tulleille evakoille. Silloin aikoinaan Pellikassa oli taloväkeä kuusi henkeä, heistä yksi hieman Reijoa vanhempi poika Veikko Rauha. Kun samanikäiset pojat pääsivät yhteen, niin ajan hengessä tehtiin juoksuautoja. Kipinä sotahommiin iskettiin suojeluskunnan poikaosastossa. Yhteyttä pojat ovat pitäneet myöhemminkin. Reijon aika Pyhäjärvellä kului hyvin. Isäkin kävi kerran sodan puolessavälissä lomalla tekemässä sukset, joilla Reijo hiihteli lähimaastossa.

Reijon isä ei joutunut rintamalle etulinjaan. Löytövaaraan lähtöä varten oltiin jo rivissä, kun oli kysytty, olisiko joukossa räätäliä. Kun Reijon isä oli vastannut myöntävästi, niin hänen ei tarvinnut mennä tulilinjaan.

Eino Mikkosen toinen sota

Reijon isälle Talvisota oli jo toinen sota. Hän osallistui ns. Petsamon retkelle, jolloin suomalaiset vuoden 1918 tapahtumiin liittyen kävivät venäläisiltä valtaamassa Suomen toisen käden. Silloin tuntureilla hiihdellessään partioon iski lumisokeus ja joukko harhaantui Norjan puolelle joutuen vuodeksi sotavankeuteen. Eivät tämän partion miehet olleet ainoat norjalaisten vangit, sillä heitä oli kaikkiaan tuhatkunta miestä. Eino Mikkonen toimi tässä joukossa parturina.

Lopulta siihen aikaan toiminut puolustusvoimien komentaja sai miehet vapaaksi. Heidät tuotiin laivalla Ouluun, josta Eino Mikkonen rahattomana taivalsi suurimman osan matkasta jalkaisin takaisin Kuhmoon. Nyt Talvisodassa hän korjasi räätälinä armeijan vaatteita. Sotkamon Laatikalaan sijoitetussa huoltokeskuksessa.

Tietoja rintamilta saatiin evakkopaikkoihin, mutta iloiset uutiset olivat harvassa. Suru oli suuri, kun saatiin kuulla isän veljen pojan Matti Mikkosen kaatuneen, ja vielä omien erehdyksessä ampumana. Hän oli vasta mennyt naimisiin ja pienen tytön isä.

Osuuskassa evakkoreissulla

Kirkolla Matti Piiraisen talossa toimineen Osuuskassan evakuoinnista vastasi Reijo tietämän mukaan Viertolassa asunut ja pankinjohtajana toiminut isän veli Pekka Mikkonen. Hän laittoi kassan käytössä olleen kaapin rekeen ja näin oli Osuuskassa valmis jättämään synnyinsijansa. Tämä kaappi nyt nähtävissä Kuhmon kotiseutumuseossa. Evakosta Osuuskassa palasi kirkonkylälle palvelemaan kuhmolaisia.

Iloisempiakin uutisia saatiin, kun kerrottiin rauhan palanneen 105 ankaran sotapäivän jälkeen. Radio soitti kuitenkin koko päivän surullista musiikkia kertoen näin niin inhimillisistä kuin aineellisistakin menetyksistä.

Haavoittumisensa jälkeen toipumislomalla naapuritalossa kotiväkensä luona ollut Reijon Armas-eno oli sanonut, että tämä rauha ei kyllä kauan kestä.

Evakkomatkan päättyessä alkoi jo Pyhäjärvi lainehtia vapaana. Elettiin toukokuun päiviä, kun Mikkoset monien muiden kuhmolaisten tavoin matkustivat II-luokan vaunussa Sotkamoon. Paluumatkalla syntyi tädille ja hänen kaatuneelle miehelleen Sotkamon seurakuntatalolla poika — Matti, jonka monet tuntevat myös Putki-Mattina. Kulkijoita oli paljon, eivätkä paikat tietenkään pysyneet puhtaina. Täällä oli kuitenkin tavallistakin likaisempaa.

Suoraan kun sanotaan, niin paskaa oli joka nurkalla. Tietäähän sen, kun mukana oli ukkoa ja mummoa, jotka eivät päässeet pitkälle, vaan työntelivät mihin sattui. Tässä Mikkoset olivat muutaman yön, kunnes jollakin linja-autolla köröteltiin Kuhmoon.

Kirkon läheltä löydettiin perheen tukikohdaksi asunto Priimus Niskasen omistamasta Takalasta. Ville-setäkin palaili omilta teiltään. Hän oli sodan ajan ollut linnoitusporukassa, viimeksi Tervasalmen esteitä rakentamassa. Molemmat hevosetkin saatiin takaisin, lienevätkö olleetkin Villen matkassa.

Kankivaaralla kaikki oli tuhkana

Näillä hevosilla Ville ja Reijo ajelivat takaisin Kankivaaralle talon lampaat kyydissään. Missä lampaat olivat sodan ajan olleet, siitä Reijolla ei ole tietoa. Vaaralle noustessa havaittiin kaiken olevan tuhkana, vain peruskivet olivat jäljellä. Ainoa palamatta jäänyt rakennus, punainen sauna, oli sekin painettu korsuksi.

Lampaat aidattiin kivinavetan raunioihin. Yöksi Ville ja Reijo asettuivat parin kolmen kilometrin päässä olleeseen heinälatoon. Aamulla raunioille palattaessa nähtiin lampaiden karanneen.

Venäläiset olivat miinoittaneet koko vaaran. Ihminen osasi varoa selvästi erottuvia valkoisia viiksilankoja, mutta eivät panokset olleet räjähtäneet lampaidenkaan laukatessa. Sen verran olivat miinojen sokkanaulat jo ruostuneet kiinni, että ennen olivat laukaisunarut katkeilleet. Yhdessä Ville ja Reijo purkivat miinoja. Myöhemmin suurempia miinoituksia mm. Kusiaissuolla ja Ellilänahossa jonkinlaisen tukikohdan tuntumassa olleita tuli avuksi purkamaan Erkkilän Oiva Mikkonen. Sotilaita tähän tehtävään ei saatu, vaikka heitä tahdottiinkin. Kun miinat oli tehty vaarattomiksi ne räjäytettiin kasoissa. Muuta sotakalustoa tai romua Kankivaaralla ei ollut, kuin suolta löytynyt läjä kranaatinheittimen ammuksia.

Kankivaaraa oli käytetty asumiseen, mitä tarkoitusta oli palvellut aikaisemmin mainittu saunasta tehty korsu, sekä talojen kellarit. Kankivaaralle ei ollut jäänyt muuta kuin oikein paha haju. Lienee vaaran päällä muutamalla venäläisellä hautansakin.

Kaksi perhettä asuu saunassa

Tiellä kirkolta Kankivaaraan ei ollut tapahtunut suuriakaan muutoksia. Hotakan tienhaaran tuntumassa lienee tuhottu hyökkäysvaunu. Ainakin siihen oli jäänyt isoja pyöriä. Kankivaarasta eteenpäin mentäessä oli vielä evakkojen palatessa kotiin paljon venäläisten hevosten raatoja ja kaatuneita naapurimaan sotilaita.

Rastinkylällä säilyivät polttamatta Kotilan ja Hyvälehdon talot sekä Martinvaara. Rastille suunniteltua uutta koulua varten edellisenä kesänä sahatut puutkin olivat hävinneet. Ensimmäinen asuttava rakennus Kankivaaralle saatiin syksyllä. Sitä ennen kuljettiin kirkolta Takalasta käsin. Monet yöt käytiin myös olemassa Martinvaarassa. Muu väki palasi Kankivaaralle kevätkynnöille. Asunnoksi kahdelle perheelle pystytettiin sauna, jossa öitään vietti lähemmäs parikymmentä henkeä. Hirsipuoli oli kooltaan 4x4 metriä ja lautapuolella saman verran. Voitiin hyvällä syyllä sanoa, että siinä jos missä oli ahdasta. Lisäksi oli pihlajien katveessa sotilasteltoa.

Ruotsalaiset lahjatalot saatiin pystyyn niin, että joulun mennessä oltiin jo oman kodin suojissa. Ihminen on mukautuvainen, sen saattoi Reijo Mikkonen näinä aikoina todeta. Itse kukin oli siellä, missä parhaiten sopi olemaan. Vähitellen alkoi vaaralle ilmestyä karjaakin. Eivät olleet eläintenkaan suojat kehuttavat, mutta siellä nekin elivät, poikivat ja lypsivät kuten ennenkin.

Syksyllä alkoi Rastilla koulutyö. Kotilassa toimineesta koulusta oli lattia purettu pois ja juoksuhauda meni poikki salin. Kesän aikana lattia korjattiin ja opettajapariskunta tuli paikalle. Siispä lapsetkin pääsivät jälleen kouluun. Istuimina oli pölkkyjen päälle laitettut lankut. Niiden päällä istua kelkotettiin. Reijo oli tuolloin koulunsa viimeisellä, eli kuudennella luokalla. Silloin käytiin ensin kaksi talvea alaluokkia ja neljä yläluokkaa. Näiden jälkeen vuorossa olisivat olleet jatkoluokat, mutta ne Reijon osalta sotkeutuivat alkaneeseen jatkosotaan.

Raunioilta alkaa uusi elämä

Kesällä 1940 itse kukin sijautui paikoilleen. Koti oli poltettu, siis uutta rakentamaan. Miehiä oli kaatunut, he eivät enää tulleet uusia koteja rakentamaan. Jokainen täytti paikkansa parhaansa mukaan. Lapsillakin oli omat tehtävänsä, mutta leikilläkin oli sijansa.

Parhaiten Reijo muistaa kesän menneen sotajälkiä katsellessa ja ongella kulkiessa. Poikien tapaan paukuteltiin kaikenlaisia räpsyjä. Yhdestä niistä on Reijolla vieläkin rinnassaan sirpale muistona. Kotikontujaan Reijo Mikkonen ei ole jättänyt, vaan on sitkeästi pysynyt paikoillaan. Vieläkin hän asuu vain kilometrin päässä Kankivaaralta. Talvisodan tapahtumat eivät jättäneet niin parantumaton vammaa, että sen vuoksi olisi tarvinnut lähteä muualta parempaa elämää etsimään. Pikemminkin päinvastoin.

Haastattelun aikana kuumana velloneesta pakolaiskeskustelusta Reijo Mikkonen toteaa, etteivät he olisi vapaalla kotiseudullaan, jos Suomen miehet eivät olisi yksissä tuumin ase kädessä kotimaataan puolustamaan. Sodan jaloista vietiin turvaan vain äidit, vanhukset. Suurin osa suomalaisista naisistakin toimi sodan aikana taistelujen kannalta vastuullisissa tehtävissä. Pakolaisten kohdalla näyttää kuitenkin siltä, kuin pakoan olisivat luikkimassa ensimmäisinä asekuntoiset miehet. Miksi he eivät ole taistelemassa kotiensa puolesta, heittää Reijo Mikkonen kysymyksen. Eivät suomalaisten kylien miehet lähteneet pakosalle, vaan jokainen tunsi velvollisuudekseen puolustaa omaa synnyinmaataan.

Lähde: Kuhmolaisen evakon kylmä tie, Evakkoperinnekirja, sivut 102–106

Julkaisija: työryhmä Heikki Pitäjämäki, Eero Jalava, Heimo Kärnä
Koillissanomien Kirjapaino, 1991, ISBN 952-90-3614-0